

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KEREITI YA 12

LOETSE 2018

**SESOTHO PUO YA LAPENG
PAMPIRI YA 2
MEMORANTAMO**

MATSHWAO: 80

Memorantamo ona a na le maqephe a 26.

TEMOSO HO BATSHWAYI

KGETHO YA DIPOTSO LE DINTLHA TSE DING:

- Ha mohlahlobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, tshwaya feela karabo ya pele (**mohlahlobuwa ha a lokela ho araba potso e telele le dipotso tse kgutshwane mofuteng o le mong wa sengolwa**).
- Haeba a arabile dipotso ka bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona KAROLONG YA A, (dithothokiso tseo a di rutilweng o tshwaya feela dipotso tse pedi tsa pele.
- Haeba a arabile dipotso tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane kapa a arabile tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse telele KAROLONG YA B le ya C, tshwaya karabo ya pele ho karolo e nngwe le e nngwe ha feela a arabile e le nngwe ya dipotso tse kgutshwane le e le nngwe ya potso e telele.
- Ha mohlahlobuwa a nehelane ka dikarabo tse pedi, ya pele e fosahetse mme ya bobedi yona e nepahetse, tshwaya karabo ya pele, mme o tlohele e e latelang.
- Ha dikarabo di nomorilwe di fosahetse, tshwaya ho ya ka memorandamo.
- Haeba mopeleto o fosahetse hoo o thunthetsang moelelo, fosisa karabo e jwalo.
Haeba mopeleto o sa thunthetse moelelo, tshwaya karabo eo e nepahetse.
- **Potso e telele:**
  - Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase ho palo ya mantswe e behilweng (kgutshwane), se behe kotlo hobane mohlahlobuwa o se a ntse a ipehile ka mosing. Haeba moqoqo o le molelele haholo, tshwaya ho ya ka seo mohlahlobuwa a se ngotseng. **Sebedisa ruburiki ya ho lekantshetsa e SEHLOMATHISONG sa A le SEHLOMATHISONG sa B ho lekantshetsa moqoqo wa mohlahlobuwa.**
  - **Dipotso tse kgutshwane:**
  - Haeba mohlahlobuwa a sa sebedisa matshwao a (di-a-bulwa le di-a-kwalwa) moo a lokelang ho qotsa, se behe kotlo.
  - Bakeng sa dipotso tse bulehileng, se ka aba matshwao bakeng sa E/TJE kapa KE A DUMELA/ KE A HANA. Lebaka/tshebediso ke yona e lokelang ho Abelwa matshwao.
  - Ha ho matshwao a ajwang bakeng sa NNETE/ MAFOSI kapa NTLHA? MOHOPLO. Lebaka/ tshehetso ke yona e lokelang ho Abelwa matshwao.

SEHLOMATHISO SA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DONGOLWA: THOTHOKISO- SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 10]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	2.Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
<p>DIKAHAHARE</p> <p>Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho) kutlwahalo le nnetefatso (Tiisetso) ya dintlha ho tswa thothokisong/temeng.</p> <p>MATSHWAO A 6</p>	<p>5-6</p> <p>-O bontsha kutlwisiso e tebileng ya se botswang. -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa; di tshhetswa ho tswa thothokisong. -Kutlwisiso ke e babatsehang ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>4</p> <p>-O bontsha kutlwisiso mme o hlahositse se botswang ka tshwanelo. -O hlahisitse dintlha tse anelang ka tsela e kgotsofatsang. -O hlahisitse dintlha tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang. -O utlwisisa mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>3</p> <p>-O bontsha kutlwisiso e mahareng ya se botswang. -O hlahisitse dintlha tse seng kae ho tshhetsa sehlooho. -Tse ding tsa dintlha tse sebedisitsweng ho tshhetsa sehlooho di ntle. Tse ding tsa dintlha di tshheditswe empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle. -Kutlwisiso ya motheo feela ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>2</p> <p>-O bontsha kutlwisiso e sa kgotsofatseng ya se botswang. -Ho batla ho se dintlha tse hlahisitsweng ho tshhetsa sehlooho. -Kutlwisiso ya mofuta wa sengolwa le thothokiso ke e haellang.</p>	<p>0-1</p> <p>-Ha a bontshe kutlwisiso ya letho ya se botswang. -Dintlha tse tshhetsang ha di hlahiswe ho tswa thothokisong. -Mohlalobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta wa sengolwa le thothokiso</p>
<p>SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO</p> <p>Sebopeho, nehelano le tlhophiso ya mehopollo. Tshebediso ya puo, sehalo le setaele tse sebedisitsweng</p> <p>MATSHWAO A 4</p>	<p>4</p> <p>-Sebopeho se hlahisitse ka tsela e momahaneng. -Dintlha di utlullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng. -Tshebediso ya puo, sehalo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala. -O batla o hloka diphoso tsa puo, tsa mopeleto le tsa matshwao a puo/ ho bala.</p>	<p>3</p> <p>-Sebopeho ke se hlakileng mme dintlha di hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang. -Tlhahiso ya mehopollo ke e utlwisisehang. -Tshebediso ya puo sehalo le setaele di nepahetse.</p>	<p>2</p> <p>-O hlahisitse bopaki bo seng bokae ba sebopeho. -Tlhahiso ya mehopollo e a haella, ha e hlalohanyeha mme ha e na momahano. -Diphoso tsa tshebediso ya puo ha se tse kaalo, mme sehalo le setaele ha se tse loketseng.</p>	<p>1</p> <p>-Sebopeho se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseg. -Mehopollo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang. -Sehalo le setaele ha se tse loketseng.</p>	<p>0-1</p> <p>-Moqoqo o bopehile ka tsela e fokolang. -Ho na le diphoso tse tshabehang tsa tshebediso ya puo le setaele se fosahetseng.</p>

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

POTSO YA 1:

KGOMO TSA BOHADI— H Mokati

TATAISO HO BATSHWAYI

Bala nehelano ya mohlahlobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo— ho be le selelekela, mmele o bopehilweng ka diratswana. Moqoqo o be le kgokahano le momahano ya dintlha, dipolelo le diratswana.

Motshwayi a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona: *Dikahare le Sebopelo le Tshebediso ya puo.*

Dikahare

- Dikahare di bontshe kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatseko ya ditaba, kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka a itshetlehleng thothokisong.
- Dikahare di hlahiswe ka tsela e momahaneng mme motshwayi a tadime dintlha tse tla hlahiswa nehelanong ya mohlahlobuwa.
- Ela hloko hore dintlha tsa mohlahlobuwa di ke ke tsa behwa ka tatelano e hlahellang mona.

Sebopelo le Tshebediso ya puo

- Nehelano ya mohlahlobuwa e be ka tsela ya moqoqo.
- Puo, setaele le sehlo di sebediswe ka nepo temeng.

Karabo e ka lebellwang:

Selelekela

Thothokiso ena ke ya mofuta wa Sehopotso ka hobane sethothokisi se bua ka setso ka ha se pheta tsa mohla ho iswang dikgomo tsa bohadi tsa ngwetsi ya Bataung.

Makgabane a ka lebellwang

Ho melathothokiso re fumana makgabane/ dibetsa tse latelang tsa bothothokisi.

- **Phetapheto ya moelelo**
  - Bohlokwa ba phetapheto ya moelelo ke ho toboketsa/ hatella/tiisa moelelo wa seo ho buuwang ka sona e leng ho boledisa dikgomo tseo Bataung ba nyalang ka tsona e le sesupo sa ho bontsha hore moetlo ke ntho ya bohlokwa.
  - Molathothokisong wa 1, sethothokisi se sebedistse mantswa '**A ko thehe tsebe o mamele.** Ho theha tsebe le ho mamela ho bolelela moelelo o le mong.
  - Molathothokisong wa 3 le 4 sethothokisi se sebedisitse moelelo o le mong ka ho phetapheta mantswa **roka le boledisa.**

- **Tlohelo**
  - Molathothokisong wa 4, sethohokisi se sebedisitse tlohelo ka ho tlohela tshebediso ya lentswe dikgomo'. Ka sepheo sa ho potlakisa morethetho wa molathothokiso oo/ ho fokotsa bolelele ba molathothokiso
- **Kgonyetso**
  - Molathothokisong wa 5, sethohokisi se sebedisitse kgonyetso ho potlakisa morethetho wa molathothokiso/fokotsa dinoko tsa lentswe lena '**lekgalo' ya e ba 'kgalo'**
  - Molathothokisong wa 7, sethohokisi se sebedisitse kgonyetso ho potlakisa morethetho wa molathothokiso/fokotsa dinoko tsa lentswe lena '**pitsi'**
  - Melathothokisong ya 10 le 11, sethohokisi se sebedisitse kgonyetso ho potlakisa morethetho wa molathothokiso/ fokotsa dinoko tsa lentswe lena '**role'**
- **Phetapheto ya mantswe e tshekalletseng/ Neeletsano/Lehokela**
  - Melathothokisong ya 10 le 11, sethohokisi se sebedisitse neeletsano, e le ho tlamahanya/ hokela melathothokiso ena ka ho sebedisa '**role le lefubedu'** ho bontsha hore dikgomo tse nyalang di ne di le ngata hoo di neng di bile di entse lerole le lefubedu.

Molaetsa

Molaetsa wa thothokiso ena ke ho kgothaletsa batho hore ba nne ba hopole le hona ho boloka meetlo ya Basotho ka ho ntsha/nyallana ka dikgomo tse tsamayang ka maoto.

Qetelo

Dikgomo tsa ho thethesa bohadi di tliša thabo ho malapa ka bobedi le hona ho theha setswalle sa popota ho malapa a nyallaneng.

[10]

POTSO YA 2

KE LLA LE WENA — MT Lekitlane

- 2.1 Phetapheto ya moelelo ✓ (1)
- 2.2 Molathothokiso wa 3 ✓. Papiso e sebedisitswe ho bontsha hore sethohokisi se ne se lla ka seboko se sehlo/ se lla ka seboko se bohloko ✓ (2)
- 2.3 Ke sehalo se hodimo/ phahameng ✓ (1)
- 2.4 Kgefutsohare e thusa ho lekalekanya mohopolo o tlišeng pele ho kgefutsohare le o qetelang. ✓✓ (2)
- 2.5 Ke maikutlo a ho teneha/ nyatsa ✓ ha e le mona sethohokisi se hlolwa le ke ntho e sa reng letho ✓ (2)
- 2.6 Ngwana ya hodisitsweng a tefiswa, hangata o hloleha ho ikemela bophelong ✓✓ (2)

[10]

POTSO YA 3:**Se ikgantshe! – TJ Mahapa**

- 3.1 Ke kgonyetso √ Ho potlakisa morethetho/ ho fokotsa bolele ba lentswe 'lefatshe' √ (2)
- 3.2 Ha se ka dinako tsohle bophelo bo tsamayang hantle √√ (1)
- 3.3 Sejura/kgefutsohare √ (1)
- 3.4 Le bontsha kगतello/ ho imakatsa kaha karabo ya potso eo e se e ntse e fuparehile moleng o hlahlamang. √
[Ela hloko mohlalubuwa a se fane ka tlhaloso ya lebotsi] (2)
- 3.5 Maikutlo a eletsang/rutang motho hore a tlohele ho phahamela ba bang ha dintho di mo tsamaela hantle ka kgopolo ya hore bophelo bo a fetofetoha. √√ (2)
- 3.6 Molaetsa o fetiswang ke thothokiso ena ke wa hore motho a se ikgantshe a ikokobetse √√ (2)
- [10]**

POTSO YA 4**YA MOHAU MOTHO! — MT Mokitlane**

- 4.1 Papiso/ Tshwantshanyo √ (1)
- 4.2 **Phetapheto ya moelelo** √ Ka sepheo sa ho bontsha hore ha se motho ya fetofetohang ho latella maemo a teanang le ona, o phehella nnete ka dinako tsohle √
Phetapheto e rapameng. Ka sepheo sa ho toboketsa moelelo.
[Tshwaya e le nngwe feela] (2)
- 4.3 Satane o ne a thabetse ho bona batho e le baetsadibe ba le tlasa taolo ya hae, ebile ho se motho ya ka ba ntshang dibeng tseo. √√ (2)
- 4.4 Bohlokwa ba kgonyetso ke ho potlakisa morethetho/ ho fokotsa dinoko tsa lentswe ' bophelo' √ (1)
- 4.5 Ke sehalo se hodimo/phahameng √ ka ha Jesu o lwanela batho ba hae. √ (2)
- 4.6 Morena/ Jesu o lopollotse batho ba neng ba sesa ka hara dibe/ Jesu o lopollotse batho dibeng./Jesu o lamoletse batho ho satane √√ (2)
- [10]**

POTSO YA 5**Mmadiberwane — T Leballo**

- 5.1 Kgobohelwa ✓ (1)
- 5.2 Papiso e thusa ho bontsha hore o tla tlo otlala enwa Mmadiberwane ha bobebe feela. ✓✓ (2)
- 5.3 Lekgotso le thusa ho bontsha hore sethothokisi se maketse/ tsota ✓ (1)
- 5.4 Maikutlo a ho makala/ makalla ✓ motho a sa tshabeng Mmadiberwane ya diketso di mpe ha kana. ✓✓ (2)
- 5.5 O bolela hore ha ho tse fumanwang mahala, tsohle di a sebelletswa ✓✓ (2)
- 5.6 Mmadiberwane o ile a ikokobetsa nakwana, feela itse ha nako e ntse tsamaya a hlahisa mokgwa wa hae o mobe wa ho bua hampe le monna, le ho mo qobella ho ntsha tjhelete a sa mo tsebe ✓✓ (2)

[10]**MATSHWAO OHLE A KAROLO ENA: 30**

KAROLO YA B LE C: UBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO LE TSHWANTSHISO - SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO 25]

Makgetha a ho lekanyetsa	5. Phihlello e babatsehang	4. Phihlello e supang bokgoni	3. Phihlello e mahareng	2. Phihlello ya motheo feela	1. Phihlello e haellang
DIKHAHARE	12-15	9-11	6-8	4-5	0-3
<p>Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshetsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ka mabaka ho tswa segolweng.</p> <p>MATSHWAO 15</p>	<p>-Karabelo e hlahisitse ka tsela e babatsehang: 14-15. -Karabelo e hlahisitse ka bokgabane: 12—13. -Sehlooho se manollotswe ka botebo. -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa tse tshehetswang ho tswa sengolweng -O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya sengolwa</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso mme o manollotse sehlooho ka bokgoni -O hlahisitse karabelo e batlang e anela -Tse ding tsa dintlha ke tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitse kamo ho lokelang. -Bopaki ba kutlwisiso ya mofuta ona wa sengolwa bo a bonahala.</p>	<p>-Kutlwisiso ke e mahareng ya sehlooho; ha se dintlha tsohle tse utullutsweng ka botlalo. -Tse ding tsa dintlha di tshehetsa sehlooho. -Dintlha tse ding di tsheheditse, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle -O bontsha kutlwisiso e ka mmoho ya mofuta ona wa sengolwa.</p>	<p>-Kutlwisiso ke e haellang ya sehlooho; boholo ba dintlha ha di a utullwa ka botlalo -O hlahisitse dintlha tse seng kae tse tsamaelanang le sehlooho -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya mofuta ona wa sengolwa.</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso e fokolang ya sehlooho. -Boiteko bo fokolang ba ho araba potso Dintlha ha se tse kgodisang -Mohlahlobuwa ha a utlwisiso hantle mofuta ona wa sengolwa.-</p>
	8-10	6-7	4-5	2-3	0-1
<p>SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO</p> <p>Sebopelo, le tlhophiso ya mehopolole nehelano e nang le neeletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, sehloalo le setaele tse sebediswang temeng.</p> <p>MATSHWAO A 10</p>	<p>-Sebopelo se momahaneng -Selelekela le qetelo di a babatseha -Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng -Tshebediso ya puo, sehloalo le setaele ke tse butswitseng, le ho nepahala.</p>	<p>-Sebopelo ke se hlakileng mme dintlha di hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang. -Selelekela le qetelo mmoho le diratswana tse ding di hlahisitse ka tsela e momahaneng -Dintlha di hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang -Puo, sehloalo le setaele boholo di nepahetse.</p>	<p>-O hlahisitse bopaki bo itseng ba sebopelo. -Tlhalohanyo le momahano di teng le ha di kgera -Ho na le moo tshebediso ya puo e fosahetseng ha sehloalo le setaele tsona di batla di loketse -Tlhalohanyo ya mehopolole a haella, ha e hlalohanyeha mme ha e na momahano -Puo ya diratswana e batla e nepahetse.</p>	<p>-Sebopelo se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng. -Mehopolole ha e hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang. -Diphoso tshebedisong ya puo di totobetse -Sehloalo le setaele ha di a lokela mosebetsi. -Puo ya diratswana e fosahetse.</p>	<p>-Kgaello ya ho rala sebopelo ka tshwanelo e sitisa phallo ya mehopolole Tshebediso ya puo le ya setaele tse fosahetseng di hlahisitse tema e fokolang haholo -Puo ya diratswana e fosahetse.</p>
MATSHWAO	20-25	15-19	10-14	5-9	0-4

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik =
Sebopeho le Puo	10	STP =
Matshwao ohle	25	

ELA HLOKO: Ha karabo ya mohlalobuwa e tswile lekoteng, motshwayi a mo abele matshwao a dikahare le tshebediso ya puo ya kgato ya pele feela.

KAROLO YA B: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

POTSO YA 6: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla

Selelekela

Tlhekelong ke moo mongodi a re tsebisang ka baphetwa le kamano ya bona, ntle le mona o re bolella hore diketsahalo di etsahala tikolohong efe le hore sesosa sa kgohlano ke sefe.

Kamano ya baphetwa

- Tsietsi ke mophetwa wa sehlooho ya hodiswang ke malomae Kotsi.
- Mmamasolomane ke mohatsa Kotsi eo ya hodisang Tsietsi ka thata.
- Nkgono Mantsoteng ke nkgono ya salang le Tsietsi ha bomalomae ba ile mosebetsing.
- Mohanuwa ke kgarebe e bang e kile ya ratana le Tsietsi e seng e fetohile sera se seholo sa Tsietsi.
- Tseleng ke mohatsa Tsietsi e bang o bolailwe ka sehloho ke Mohanuwa le lemulwana la hae.

Sesosa sa kgohlano

- Sesosa sa kgohlano pading ena ke ho hloka hallwa ha Tsietsi ke batswadi ba hae boseyeng ba hae, a ntano hodiswa ke malomae Kotsi.
- Kotsi o reha Tsietsi lebitso e le hore lebitso la hae e ne e le Kgauho.
- Tshwaro e mpe ya Tsietsi ke yona e tlisitseng dipotso tse ngata maikutlong a Tsietsi esitana le ho metswalle ya hae.
- Nkgono Mantsoteng o hana ho tswa ka taba eo e leng nnete ka batswadi ba Tsietsi, kaha o fana ka karabo e reng Tsietsi a botse lebitla. Sena se tlisa pherekano ya maikutlo hoba ha a utlwisisi hore lebitla le ka botswa jwang.
- Monnamoholo Kgwiti le yena o tlisa pherekano le ho feta ha a hloleha ho bolella Tsietsi nnete ya ditaba ka batswadi ba Tsietsi bao ba seng ba hloka hetse, o iphapanyetse nnete. Sena se eketsa ho thulana ha maikutlo a Tsietsi, pelo e sheba hosele mme pelo ya hae e a reteleha, maikutlo a lobehlana.

Tikoloho**Diketsahalo tsa padi ena di totobatsa nako le sebaka.**

- Diketsahalo tsa padi ena di etsahalla metseng ya ditoropong/ makeisheneng kaha ho teng dipalangwang tse sebediswang ke batho ba motseng, dipikapa tsa mapolesa tse tsomanang le Tsietsi, sepetlele seo Tsietsi a neng a thobe ho sona.
- Diketsahlao tsa padi di totobatsa tikoloho ya mehleng ya sekwalejwale, ka ha ho teng tshebediso ya dithunya. Dithelebishene, diradio le masedinyana moo ho phatlaladitsweng ditaba. Dipalangwang tse sebediswang ke batho ha ba eta.

Phethelo

Re bona tlhekelo e fela e bontsha kamano ya baphetwa kaha re bona kamoo Tsietsi a amanang kateng le baphetwa ba thusang ho ntshetsa poloto pele, esitana le sesosa sa kgohlano ke sona se ntshetsang pale ya rona pele. Ho feta mona tikoloho ke yona e totobatsang hore diketsahalo di etsahala neng le hore kae.

[25]**POTSO YA 7: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****BOTSANG LEBITLA – KDP Maphalla**

- 7.1 Ke hobane o ne a qoswa ka hore o utswitse radio. √ (1)
- 7.2 Tjhe ha se nnete hobane nako eo radio e utswitsweng ka yona, Tsietsi o ne a le sekolong. √√ (2)
- 7.3 Ke kgohlano ya ka ntle √. mapolesa a ne tshwara Tsietsi a mo qoswa ka ho utswa radio ya masadimoholo Mmaselepe √ (2)
- 7.4 Moshemane ya utswitseng radio o itse lebitso la hae ke Tsietsi. √ (2)
- 7.5 Ke maikutlo a qenehelo/ kutlwelobohloko √. Ho bohloko ho qoswa ka ketso o sa e tsebeng /o sa e etsang √ (2)
- 7.6 Ho re tjobela pele ka mokgwa wa hore Tsietsi o ile a kopana le mathata tseleng ya hae ya bophelo ho tloha a le monyane dilemong ho fihlela a inehela mapoleseng/ o hlokile ho phomola moyeng, bophelo ba hae bohle √√ (2)
- 7.7 Monnamoholo Ramabanta o ile a thusa Tsietsi ka ho dumela ho nka/ sala le Motsamai mora wa Tsietsi nakong eo Tsietsi a ilo tsomana le dinokwane tse bolaileng Tseleng. √ (1)
- 7.8 Kgephola Qamaka e ne e le e mong wa lemulwana leo Mohanuwa a neng a le batletse ho bolaya Tsietsi./ E ne e le e mong ya kileng a ba le dikamano tsa lerato le Mohanuwa. √ (1)
- 7.9 E qholotsa kgohlano ya ka hare. √ (1)
- 7.10 Tsietsi o ne a sa tsebe hore Moruti Moshebi o na le dikamano tsa lerato le Mmadibakiso ha a a tlela ditaba tsa ho tla rapela lapeng la Kotsi. √√ (2)

- 7.11 Ke motho a le mong le Tsietsi, o ikgakantse o ikentse leqheku mme o batla mosebetsi yaba o ipitsa Jane Moloji. √ (1)
- 7.12 O ile a imisa Mohanuwa yare kamora moo a mo siya a le jwalo, a mo lahla. √√ (2)
- 7.13 Ditho tsa sehlopha sa Mankafeela di ile tsa kena ditaba tsa Mohanuwa le Tsietsi ka sehloho, tsa halefela Tsietsi ntle le mabaka, tsa ba tsa rera ho mmolaya. √√ (2)
- 7.14 Tsietsi o ile a etsa qeto ya phetetsa bophelo ba Tseleng bo ileng ba fotholwa ka sehloho ke sehlopha sa Mankafeela yaba o hloleha ho hodisa ngwana wa hae kaha o ile a fella tjhankaneng/ Tsietsi o ile a thunya malomae Kotsi sephakeng a ba a sotha Mmamasolomane tsebe e le ha a iphetetsa ka baka la hore ba mo nketse mafa a hae, mme sena se ile sa etsa hore a thunngwe a be a ye sepetlele √√ (2)
- 7.15 Mohanuwa o ile a bona mmae mafolomabe nakong eo a neng a e na le kamano ya lerato le titjhere e nngwe mme seo sa etsa hore Mohanuwa a mo telle a be a telle le batho ba bang. √√ (2)

[25]

POTSO YA 8: MME – N P Maake

Selelekela

Tlhekelong ke moo mongodi a re tsebisang ka baphetwa le kamano ya bona, ntle le mona o re bolella hore diketsahalo di etsahala tikolohong efe le hore sesosa sa kgohlano ke sefe.

Kamano ya baphetwa

- Dikeledi/ Mmateboho ke mophetwa wa sehlooho ya nyetsweng ke Thollo.
- Mmateboho le Thollo ba na le bana ba babedi, Masesi le Teboho.
- Diseko ke molamo wa Mmateboho ka hobane o nyalane le kgaitsemi ya Mmateboho e leng Lesole.
- Mme ke mosadi wa matswathaka wa Thollo eo e bang o ne a mo sihe Matatiele ha a tla Sebokeng.
- Rakgadi ke mme eo e bang o ne a hodisi Dikeledi.
- Mmisi Lekena ke mosuwetsana ya rutang sekolong sa boDikeledi.
- Tsekiso ke mohlankana wa Dikeledi eo ba kenang sekolo le yena.
- BoThabisile ke banana bao ba neng ba tloka Dikeledi ebile e le metswalle ya Tsekiso.

Sesosa sa Kgohlano

- Sesosa sa kgohlano se bakilwe ke ho fihla ha Mme Sebokeng.
- Mme o fihla Sebokeng lebaka e le ho tla batla monna wa hae eo ho bonahalang a se a sa kgutlele hae.
- Dikeledi o kena dikamanong tsa lerato le Tsekiso eo yena a tlisitseng pherekano bophelong ba Dikeledi
- Dikeledi o thola sepatjhe sa Thollo komponeng e leng yona ketsahalo e lebisitseng kgohlano.

Tikoloho

Diketsahalo tsa padi ena di totobatsa nako le sebaka.

- Diketsahalo tsa padi ena di etsahalla metseng ya ditropong/ makeisheneng kaha ho teng dipalangwang tse sebediswang ke batho ba motseng. Diterata tse arotseng metse ya Sebokeng.
- Banna ba betjha dipere ha basadi ba bona ba thusetsana le banna ba bona ka ho kenya se ka jewang katlung.
- Diketsahlao tsa padi di totobatsa tikoloho ya mehleng ya sekwalekwale, ka ha ho se ho le teng tlhabollo, dikolo moo Mme a neng a atisa ho ya teng ho ya ruta bana ka setso sa bona.

Phethelo

Re bona tlhekelo e fela e bontsha kamano ya baphetwa kaha re bona kamoo Mmateboho a amanang kateng le baphetwa ba thusang ho ntshetsa poloto pele, esitana le sesosa sa kgohlano ke sona se ntshetsang pale ya rona pele. Ho feta mona tikoloho ke yona e totobatsang hore diketsahalo di etsahala neng le hore kae.

[25]**POTSO YA 9: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****MME – N Maake**

- 9.1 Ke bontatemoholo ba Teboho le Masesi/ Ke borangwana Thollo/ Ke basadi ba borangwana Thollo/Ke motse wa mora wa bona/ Ke lesika/leloko la ha Thollo. ✓ (1)
- 9.2 Mme o tlohile hae Matatiele a sa bolella motho hore o ya kae. ✓✓ (2)
- 9.3 O ne a batla ho swabisa Tsekiso ya ileng a mo lahla ka sehloho/ ho swabisa boThabisile ba neng ba mo tloka/ le ho swabisa Mmisi Lekena ya neng a re Dikeledi a se ke a dumela ho nyalwa. ✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (1)
- 9.4 Mme ke motho wa kgotso/ ya nnag le qenehelo/ ya nang le kutlwelobohloko/ ya lerato le mosa/ ya tsebang ho thusa batho ba bang/ ya nahanelang batho ba bang/ ya tebileng. ✓✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (2)
- 9.5 Ke kgohlano ya maikutlo/ kgohlano ya ka hare. ✓ (1)
- 9.6 Mehlang e mahareng. ✓. Bohadi bo sa thetheswa ka tsela ya kgale sa matha ha ba rongwa/ matitjhere a sa ntse a tshajwa/ moeti o a phomosetswa ha a fihla/ ho tshediswa ka phofo ha ho hlahile mokgohlane ✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (2)
- 9.7 Ke ha Thollo a fumana ho se ho e na le mokgohlane wa motho ya sa mo tsebeng ha hae. ✓✓ (2)
- 9.8 Sepheo e ne e le ho tla thethesa bohadi/ ho tla kopa mohope wa metsi/ ho tla buisana ka tsa lenyalo. ✓ (1)
- 9.9 Ntate Mahloko o ne a tlo nka boemo ba ntate wa lelapa leo/ O ne a tla buisana le baeti ba Matatiele mabapi le ditaba tsa mahadi/O ne a tla kena dipuisanong tsa ho thethesa bohadi. ✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (1)
- 9.10 Ke ho tla pata motho ya hloka hetseng/ ho tla batla tlhakisetsa ya hore Thollo o nyetse jwang ba sa tsebe/ Ho tla batla tlhakisetsa ya hore hobaneng ho patelwa motho ya sa tsejweng lapeng la mora wa bona. ✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (1)

- 9.11 Ho bakwa ke ntlha ya hore Tsekiso o ile a utlwela hore Dikeledi o ntse a bolella batho hore yena Tsekiso o se a kopile mohope wa metsi habo Dikeledi empa ho se jwalo/ ke hore Tsekiso o ne a se a fumane kgarebe e ntjha. ✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (1)
- 9.12 Ke bofokodi ba ho siya ngwana wa hae morao Matatiele a sa natse hore o hlokomelehile le ho phela hantle na, empa Kgauteng mona a hlokometse le ho sala le bana ba batho ba bang. ✓✓ (2)
- 9.13 Ke tikoloho ya metse ya ditropong/ makeisheneng ✓ BoMmateboho ba ya toropong ho ya reka masela bakeng sa ho roka/ Thollo o ne a dula komponeng/ Ho dikolo tsa maemo moo boMmateboho ba neng ba kena teng ha e sa le bana/ Batho ba bang ba dula moo ba hirileng. ✓ (2)
- 9.14 Mmisi lekena ke mophetwa ya sephara/ sepapetlwa/ polata ✓ O dutse a kgalema bana ba sekolo le hona ho ba fa dikeletso tse tla ba tswela molemo. (2)
- 9.15 Ke tomatso ya hore Diseko o ne a sa rate Mmateboho empa o ile a fetoha a mmuella ha Bafokeng ba hobosa Mmateboho ka ngwetsi ya bona e leng Mme. ✓✓ (2)
- 9.16 Sepheo sa mongodi ke sa hore le ha Mme a hlokahetse a sa bolela sephiri sa hae, ho be le e mong ya tla se tseba, eo mohlomong a neng a ka se tsebahatsa. ✓✓ (2)

[25]

POTSO YA 10: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)

TUTUDU HA E PATWE – Mathene Mahanke

Selelekela

Tlhekelong ke moo mongodi a re tsebisang ka baphetwa le kamano ya bona, ntle le mona o re bolella hore diketsahalo di etsahala tikolohong efe le hore sesosa sa kgohlano ke sefe.

Kamano ya baphetwa

Kamanong ya baphetwa ke moo mongodi a re tsebisang hore baphetwa ba amana jwang ka hare ho poloto.

- Tutudu ke mophetwa wa sehlooho eo e leng titjhere sekolong sa Sedibeng.
- Tselapedi ke mosuwehlooho wa sekolo sa Sedibeng.
- Thebe ke mosebetsimmoho le Tutudu eo ho bonahalang a le kgahlanong le diphetoho tse tliswang ke Tutuddu.
- Dikgapane ke mosebetsimmoho le Thebe, Tutudu, le Tselapedi.
- Dimama ke mosadi ya rekisetsang matitjhere a Sedibeng jwala, e bang le yena o mmomoring wa hore ho tejelwe Tutudu.
- Ntefeleng ke moithuti ya ratang tijhere tutudu.

Sesosa sa kgohlano

Sesosa sa kgohlano ke moo mongodi a re hlahisetsang hore ho be teng kgohlano pading ho ya be ho qadile ho kae.

- Tutudu o fihla sokolong sa Sedibeng, mme o fihla dintho di sa tsamaye hantle.
- Tutudu o etsa diphetoho tse sa thabelweng ke matitjhere a mona Sedibeng kaha boiketlo le boipuso bo renang sekolong sa Sedibeng ho bonahala di tla fihla pheletsong.
- Tselapedi o thabela setlabotjha sena hoba e tla ba mothusi wa hae ho nyolla maemo a sekolo. Sena ke sekgupi matitjhereng.

Tikoloho**Diketsahalo tsa padi ena di totobatsa nako le sebaka.**

- Diketsahalo tsa padi ena di etsahalla metseng ya ditoropong/ makeisheneng ha mmoho le mahaeng Se pakang hore ke makeisheneng ke hore tlhabollo ke ntho ya bohlokwa.
- Ho teng dikolo le dikereke, ha mmoho le mapolesa a kgannang dipikapo ho tshwara batho ba tloang molao.
- Ho bontsha hore ke mahaeng, ho teng dikgohlo, dithaba, dinoka tse fumanehang motseng wa Thabure.
Mehla eo diketshalo di etsahalang ho yona ke mehleng ya sekwalejwale kaha batho ba phela ntle le kगतello.
- Re bona baithuti ba ipelaetsa ka ho etsa mohwanto ha ho le teng seo ba sa kgotsofatsweng ke sona. Baithuti ba Sedibeng ba ile ba tsohela Tutudu matla ka ho hlohlelletswa ke Thebe.
- Lekgotla le laolang sekolo sa Sedibeng se ba le seabo ha ho hirwa matitjhere a matjha sekolong.

Phethelo

Re bona tlhekelo e fela e bontsha kamano ya baphetwa kaha re bona kamoo Tutudua a amanang kateng le baphetwa ba thusang ho ntshetsa poloto pele, esitana le sesosa sa kgohlano ke sona se ntshetsang pale ya rona pele. Ho feta mona tikoloho ke yona e totobatsang hore diketsahalo di etsahala neng le hore kae.

[25]

POTSO YA 11: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**TUTUDU HA E PATWE – Mathene Mahanke**

- 11.1 Di ne di etsahala mehleng ya sejwalejwale/ kajeno.√ Baithuti ba Sedibeng ba na le bolokolohi ba ho ipelaetsa ka ho etsa mohwanto/ Baikopedi ba mosebetsi pele ba hirwa ba ya ho inthaviyu. Bana ba sekolo ba nweswa jwala ke matitjhere. √
[Mehlala e nepahetseng e bontshang nako e tshwauwe] (2)
- 11.2 E thusitse ka hore Tutudu o fihlile le diphetoho tse bang ha di a ka tsa amoheleha matitjhereng a mang, mme hoo ho ile ha etsa hore ho qalehe merusu. √√ (2)
- 11.3 Ke hobane Ntefeleng o ne a rata titjhere Tutudu. √ (1)
- 11.4 Thebe ke mohanyetsi. √ Ke sebakadi se hanyetsanang le katleho ya Tutudu kaha o kgahlanong le diphetoho tse tlišwang ke yena Tutudu. √ (2)
- 11.5 Bobedi ba ne ba sa bone phoso ho rekela/ ho rekisetsa bana ba sekolo jwala. √√ (2)
- 11.6 Dimama o ile a dumela hore kopano ya sekgukgu e tshwarelwe ha hae mme a dumella Thebe ho nka jwala bo bongata ka sekoloto, e le molemong wa hore kgwebo ya hae e tsamaye hantle/ a etse tjehelete e ngata. √√ (2)
- 11.7 Sehlohloho se hlahiswa ke ketsahalo ya hore baithuti ba hwante hekeng ya sekolo e le ha ba tsohela Tutudu matla. √√ (2)
- 11.8 E mo hlahisa e le motho ya nang le lerato/ kuti welobohloko√ hobane o tsebile ho nahanela batho ba bang.√ **[Tshwaya e le nngwe]** (2)
- 11.9 Ketsahalo ya hore Ntefeleng a bue nnete ya hore ke yena a ikentseng dikobong nakong eo mapolesa a batlang ho hlahlela Tutudu/ Ntefeleng le hoja Tutudu a sa ananele taba ya ho ratana le yena, ha a ka a dumela hore a tshwarwe, o ile a hlahisa nnete hore Tutudu ha a na molato. √√ (2)
- 11.10 O entse hantle, hobane lesole le shwela ntweng, mme le yena o ne a rata thuto ka pelo ya hae yohle hoo a boneng hore a ka mpa a shwa ho e na le hore a se etse mosebetsi wa hae ka moo o lokelang ho etswa ka teng.
KAPA
 Ha a ya etsa hantle hobane bophelo ba hae bo ne bo le kotsing hoo a neng a ka nna a shwa. √√ (2)
- 11.11 O ile a dumellana le Thebe ka maikutlo kgahlanong le Tutudu hoo e bang o ile a dumela hore ho tshwarelwe dikopano tsa ho diha Tutudu ha hae. √√ (2)
- 11.12 Tsela e thata/bohloko eo a hotseng ka yona ha malomae ke yona e ileng ya mo tiisa pelo hore a be le mamello bophelong. √√ (2)

11.13 Ke Tselapedi/Dikgapane/Ntefeleng. ✓
[tshwaya karabo e le nngwe]

(1)
[25]

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

POTSO YA 12: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)

Selekela

Bonatl'a ke bo bong ba makgabane a thoholetswang hara setjhaba. Bo ka rarolla pharela e batlang batho bao e leng dinatla feela. Sena se ka iponahatsa ka ho sebedisa matla a kelello esita le a dikgoka moo a hlokeheng teng. Tshomong ya 'Pepetuku le Ramano hammoho le dithokong tsa Ntwa ya Barolong' bo a hlahella.

Pepetuku le Ramano

- Morui e mong o ne a rome tshwene Gauteng ho ya mmatlela moriana wa ho phekola hlooho, sefuba le mangole.
- Tshwene e ile ya lahla tekete ya terene mme ya bontsha bonatl'a bo boholo ka ho lwana le bahlahlobi ba dikete ha ba ne ba batla tekete.
- Ka lebaka la bonatl'a ba Tshwene, bahlahlobi ba ile ba bitsa balebedi hore ba tlo ba thusa ho fekisa Tshwene.
- Tshwene e ile ya lwana ya kgumamela empa ya qetella e hlotswe kaha ba ile ba e hula ka mohatla ya wela fatshe, ba e thunya.
- Monga tshwene o bontshitse masene ka ho kadima Tshwene borikgwe le katiba hore e kgone ho ikgakanya jwalo ka motho.
- Tshwene e bile masene ka ho ikgakanya jwalo ka motho.
- Ramano le yena o bontshitse masene a hae ka ho rwesa dinku diborele tse tala hore di bone eka ke jwang bo botala mme tsa kgona ho phonyoha tlaleng.

Ntwa ya Barolong

- Mophetwa wa thoko ya bitswang Thoane, o ile a rera ho hlasela Barolong.
- Barolong e ne e le dinatla ntweng. Ho ne ho hlokeha molaodi wa mabotho a tlang ho hlasela Barolong a be le bonatl'a ba dikgoka le ho sebedisa kelello.
- Thoane o ile a sebedisa masene ka ho hlasela Barolong nakong eo ba neng ba boloditse bale. Nakong ena o ne a tseba hore ha ho boloditswe ho a ilwa, ba ke ke ba kgona ho lwana.
- A phelekanyetsa dinatla tsa Barolong ka ho sebedisa masene a hore a ba hlasele kapele jwalo ka lehoduotswana.
- Barolong ba ile ba imelwa ke ntw'a, yaba Bakhatla ba a ba hlola.

Phethelo

Mookotaba wa bonatla o hlahella dingolweng ka bobedi. Ke senatla feela se neng se ka dumela ho rongwa hole jwalo ka ha Tshwene a ile a dumela. Dikotsi tsa ho ya seabakeng se hole di emelwa ke dinatla feela, kaha batho ba bang ba be ba tlohele le mosebetsi ha o ba supa hore ba yo sebetsa hole.

Bakhatla ba bontshitse masene ka ho sebedisa kelello le dikgoka ho fekisa morabe o neng o le bohale ntweng. Ba kgetha ho hlasela ka nako eo ba tsebang hore ba itse ka yona, mme ba ba nka lekgarakgara.

[25]**POTSO YA 13: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

- 13.1 Ba ana koena. √ (1)
- 13.2 Ha ba je dijo tse nyane √ Le tse batang/ robetseng. √ (2)
- 13.3 Monaheng ke motho ya ikgohomosang le ha na le mathata ha a kope thuso bathong √√ (2)
- 13.4 “A re o tshwerwe ke mala, a ruruha phatla,
A re o tshwerwe ke meno, a paqama ke semorabele” √√ (2)
- 13.5 Tsholo √ le Tsholwane √ (2)
- 13.6 Ka meno a yona a bohale √ (1)
- 13.7 Ke Mmutlanyane. √ (1)
- 13.8 Maikutlo a ho thaba/ a ho se kgolwe, ka hobane Taumoholo o ne a dula a hlorisitse diphoofolo tse ding ka ho di bolaya. √√ (2)
- 13.9 Tshwene o ile a nka lehlokwa a hlaba Taumoholo maraong, mme a baleha hang feela ha a elellwa hore o sa phela. √ (1)
- 13.10 Di etsahala mehleng ya kgalekgale √. Diphoofolo di kgona ho buisana/ diphoofolo di iphelela ka bolokolohi naheng ha di dule pokellong ya diphoofolo. √√ (2)
- 13.11 Taumoholo o kgopo/ o meharo/ ha a hlomphe maikutlo a diphoofolo tse ding/ ha a na kutlwelobohloko/ o pelo e thata. √ O bolaya diphoofolo tse ding ka sehloho/ O fa Mmutlanyana nama e otileng empa Mmutlanyana e le yena ya tlileng ka leano. √ (2)
- 13.12 Ke mohanyetsi. √ (1)
- 13.13 Ha ho tume dimelala./ Le ba fokolang ka sebopoho ba ntse ba kgona ho sebedisa kelello. √√ (2)
- 13.14 Mmutlanyana le ha a ne a hloka matla a ho lwantsha Taumoholo, empa o ile a a loha maqheka a ho qhekanyetsa Taumoholo ka ho mo rokella mohatla ntlong. √√ (2)

- 13.15 Maikutlo a thabo, Taumoholo o ile a bolaya diphoofolo tse se nang molato ka sehloho, mme le yena o shwele ka sehlooho. ✓✓ (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 14: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****Sekgobo sa Tshifanalehata — Jacob Radebe****Selelekela**

Dipuo tsa dibapadi ha mmoho le diketso tsa bona ke tsona tse kgonang ho totobatsa botho/ semelo sa bona. Semelo ke botho ba sebakadi./Semelo ke sebopeliso se sa bonweng sa dibapadi. Semelo sa sebakadi re ka se bona ka dipuo tsa sona kamoo se buang le batho kateng, diketso, sebopeliso, moaparo, le theho ya mabitso.

Semelo sa Ramanaka

Ramanaka ke ngaka e tummemng haholo e tsebisahalang ka matla a ho phekola bakudi motseng wa Tshifanalehata. Dipuo le diketso tsa hae ke tsona tse totobatsang semelo sa hae.

- Ramana o kgopo/ o pelompe. Re bona a nwesa Tholang moriana wa ho mo thethefatsa kelello.
- O mona/lefufa. Re bona ha a sa batle ho fetwa ke Tholang eo a bonahalang a na e na le moya o matla wa bothuwela.
- O leeme/ tshakamelobathong ba bomme. Re bona ha a sa dumele hore a ka fetwa ke batho ba bomme jwalo ka Tholang ha ho tluwa ditabeng tsa bothuela.
- Ke mmolai. Re bona ha a ile a nwesa Tholang moriana ka sepheo sa ho mmolaya empa tebello e le hore ngaka e lokela ho phekola batho / Ha a bona Tholang a fokollwa ke matla le ho lahlehelwa ke kelello a sa itshole ka ho mmolaya.
- O hloka kutlwelobohloko/sebete. Re bona ha batswadi ba Tholang ba fihla ho yena ho tla batla Tholang a ba bontsha Tholang ka bolokollohi moo a rapalletseng teng.
- Ha a tshepahale. O iketsa ya tsebang ho laola empa e le hore ditaba boholo o di fumane ho Tholang.

Semelo sa Mokeo

- Mokeo ke ntate wa Tholang, ebang ha a kgollwe ditabeng tsa dingaka tsa setso ho phekola batho.
- O hloka letswalo. Ha a tsotelle bokulo ba ngwana wa hae Tholang o bona ha a itsamaela feela se batlwang ke yena.
- O manganga. Re bona ha a qabana le mosadi wa hae Mmanthako ka ngwana ya tsamayang le masiu e ka hoja ha a mo kgalemele.
- Ha a hlomphe tumelo ya batho ba bang. Re bona ha a batla hore Tholang a kgaohane le ho dumela ho badimo a dumele ho thapelo ya Mmopi eo yena a dumelang ho yena.

Phethelo

Diketso, dipuo le boitshwaro ba sebakadi ke tsona tse re thusang ho re senolela semelo sa dibapadi tshwantshisong.

[25]

POTSO YA 15: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**SEYALEMOYA – RH Moeketsi**

- 15.1 Ke Kotopi. √ ke yena ya shebaneng le kgohlano/ qaka e hlohang ho rarollwa. √ (2)
- 15.2 Di etsahala mehleng ya kgale √ moo batho ba tshepang hore ba ka phela ka leruo/Moo boholo ba batho ba sa ntsena ba itshetlehile ho badimo ba bona ho ka fumana tswelopele. √
- [Dikarabo tse tshehetsang tse tswang bukeng di tshwauwe]** (2)
- 15.3 Sesosa sa kgohlano ke toro ya Kotopi e akgang Makau ka hare. √√ (2)
- 15.4 Di tsamaelana ka tsela ya hore ho ile ha shwa Moletsane sekgukgung mme eo a pokela babolai ba hae ho bontsha hore ho ke ke ha tholeha feela √√ (2)
- 15.5 Ke molemo wa hore o ne a tla fumana leruo le le ngata √ (1)
- 15.6 Makau o hlohleeditse Kotopi hore a retle hore leruo le ate /O lefisitse Kotopi tjehelete e ngata empa a mo thesitse ka ho hlalosa toro ya hae. √
[Dikarabo tse tshehetsang tse tswang bukeng di tshwauwe] (1)
- 15.7 Toro e tlisitse kgohlano **ya ka hare** √ Ka hobane o ne a nahana ka thata hoseng letsatsing leo a lorileng ka lona./ Hang hore a utlwe hore o tlameha ho retla motho o ile a nahana ka thata.
KAPA
Kgohlano ya ka ntle. √ Ka hobane o qabane le Sebuweng Ka toro e akgang Makau/ O qabana le Makau hobane o tshaba ho bolaya motho. √ (2)
- 15.8 Nakong eo ho retlwang Moletsane √ Ka hobane ya retlwang o ne a se na molato ebile o na le tokelo ya ho phela / Ha ho motho ya nang le tokelo ya ho nka bophelo ba batho ba bang le hona ka sehloho. (2)
- 15.9 Ke ne ke tla mo hlala/ ke ne ke tla mo tlaleha mapoleseng. √√ (2)
- 15.10 Ke mothinya wa hore tebello e ne e le hore Kotopi o tla atelwa ke leruo, ka morao hore a retle Moletsane, empa ho bonahala a se a sa robale a dulela ho phofa. √√ (2)
- 15.11 Ke sebakadi se folete. √O kgahlanong le diretlo hobane le ha monna wa hae a se a kgonne ho robala a phofa, ha a ka a mo utlwela bohloko ho teng o ile a tswela pele ho mo tjoditsa. √ (1)
- 15.12 Tjhe bo ke se ananelwe. Ha ho motho ya lokelang ho bolaya batho ba bang ka sehloho. √√ (2)
- 15.13 Tomatso ke ya hore le ha Kotopi a bolaile Moletsane ka lebaka la leruo, leruo leno ha a ka ba a le fumana. √ (2)

- 15.14 Phethelo /Qetelo ya tshwantshiso e bontsha maikutlo a ho teneha/ ho hloka qenehelo ✓ hobane Kotopi o ikentse bothateng ka boyena/Ngwana mahana a jwetswa o bonwa ka dikgapha ✓✓

(2)
[25]

POTSO YA 16: HAESO MAFOTHOLENG – CJ TELEKI

Selelekela

Dipuo tsa dibapadi hong le diketso tsa bona ke tsona tse kgonang ho totobatsa botho./ semelo sa bona. Semelo ke botho ba seapadi./Semelo ke sebopeho se sa bonweng sa dibapadi. Semelo sa seapadi re ka se bona ka dipuo tsa sona kamoo se buang le batho kateng , ka diketso, sebopeho, moaparo, le theho ya mabitso.

Semelo sa Pitso

- Pitso ke ntate wa Molefi eo a dumelang tumelong ya sedumedi.
- O manganga. Ka hobane le ha se a bona hore Molefi o a fokola ha a batle ho batla ngaka.
- O tsetlalletse seo a dumelang ho sona e leng sedumedi/ bojakane. Ka hobane ha a ka a kgeloswa ke motho hore a batlele Molefi ngaka ya Sesotho ho fihlela maemo a bophelo ba Molefi a mpefala haholo.
- Ha a tjhatsi. Re bona ha a sa nkele dintho hloohong leha a se a bone Mapetla a fafatsa koloi ya Molefi, ha a etse qeto ya ho batla dingaka tsa methokgo.
- Ha a mamele dikeletso. Le ha boMofamere ba mo lemosa ka dintho tse etswang ke Mapetla ha a di nkele hloohong.
- Ke lethola. Ka hobane kamehla ha ho phehisana ka taba ya ho batlela Molefi ngaka o ne a itswela a itsamaele.
- Ke motho wa kgotso. Ka hobane kamehla ha ho ne ho lwanwa o ne a namola. O ile a namola Disebo ha a ne a lwana le Moronngwe.
- O na le dikeletso. Re bona ha a bontsha Molefi ditlamorao tsa ho nyala mosadi ya rutehileng.
- Ha a na botsitso. Re bona ha a elellwa hore Molefi o se a le boya mmeleng o ile a fetohela ntlhakemo ya hae ya bodumedi yaba o ilo kopa thuso ya dingaka.
- O lerato. O kgona ho amohela batho mme e bile o rata lelapa la hae.

Semelo sa Mofammere

Mofammere ke motswalle ya sebetlang le Molefi kwana Maseru ebile ke bahlankana ba tswang Mafotholeng.

- O tjhatsi. Re bona ha a hlokomela kapele ha boNgatane ba hlabana ka mahlo ha Molefi a ntse a bua le bona.
- O bohlale. Re bona ha a hlokomela hore boNgatane ho teng seo ba se rerang ka Molefi.
- O na le kutlwelobohloko. Ke yena ya neng a kokobetsa Molefi ha a tobane le mathata.
- Ha a na mamello. Re bona ha tshepisa boNgatane ditebele kamehla ha ba etsa Molefi hampe.
- O bontsha tsotello hobane o ne a bona kapele ha ho na le se jang Molefi.
- O na le nnete. Ka hobane o ne a kgona ho jwetsa boNgatane le Mapetla ditaba tsa bona sefahlamahlo.
- O pelokeletsi. O ne a dula a eletsa Molefi kamehla ho mo hlokomedisa ka boNgatane ba neng ba dula ba mo rerela bora.

Phethelo

Diketso, dipuo le boitshwaro ba sebakadi ke tsona tse re thusang ho e senolela semelo sa dibakadi tshwantshisong.

[25]

POTSO YA 17: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**HAESO MAFOTHOLENG – CJ TELEKI**

- 17.1 Mapetla ✓ (1)
- 17.2 Boipuiso ba Moronngwe bo senola morero wa hae/bo bontsha kgohlano ya maikutlo/ bo totobatsa semelo sa hae/maikemisetso a hae ka Molefi ✓✓ (2)
- 17.3 E re tjobela pele ka mokgwa wa hore Molefi ha no atleha manyalong ohle a hae. ✓✓ (2)
- 17.4 Moronngwe o bolela hore Molefi o tla ratana le yena ntle le ho mo sokodisa. ✓✓ (2)
- 17.5 Mapetla ke sebadipi se sephara/folete/sepapetlwa/ya ka mmoho. ✓ (1)
- 17.6 O ile a ba lefufa/ a ba mona/mohono/ a ba kgopo/tlallana hoo a ileng a nka qeto ya ho dubisa Molefi thankga bophelo ba hae bohle. ✓✓ (2)
- 17.7 Moronngwe o ile a tlotlolla Molefi ho batswadi ba hae, ka ho se batle ho bekwa/ Molefi o fumane Moronngwe a robetse le monna e mong a bile a tauwe ✓✓ (2)
- 17.8 Mofammere o ne a dula a eletsa Molefi ka dinako tsohle, e bile a mo lemohisa ka merero ya boNgatane. ✓✓ (2)
- 17.9 Ngatane le Ramafothole ba ne ba utlwana ka ho sebedisetsa Molefi meriana eo ba e nkang ho Mapetla, empa ba ntse ba mo tshehisa. ✓✓ (2)
- 17.10 Molefi ke motjhana wa Kgolwane/Kgolwane ke malome wa Molefi. ✓ (1)
- 17.11 Pitso o dumela ho sekreste mme ha a batle ha ho tiiswa Molefi, ha Mojabeng a dumela ho badimo mme o kgothalletsa hore Molefi a tiiswe ka ditlhare. ✓✓ (2)
- 17.12 Molefi o ratane le Jwalane nakwana, a be a se a batla ho mo nyala, a sa ka a ithuta yena/ ho mo tseba, kgathe Jwalane o patile hore o na le ngwana/ Molefi o ratane le Moronngwe nakwana, a be a mo nyala a so ithute yena, mme eo o ile a mo tlotlolla ka ho tella batswadi ba hae, a ba robala le monna e mong. ✓✓ (2)
- 17.13 Ke hore e re ha Molefi a se a sotswe ke ntho ya bosiu, e be e le hona Pitso a dumellanang le Mojabeng hore ho batlwe ngaka e tla phekola Molefi ✓✓ (2)
- 17.14 Ke maikutlo a ho utlwa bohloko/a ho sithabela ✓ Bophelo ba Molefi bo tlokotsing ka lebaka la mona wa Mapetla, mme hona ha ho a tlisa phetoho ho bofutsana boo Mapetla a phelang ka bona. ✓ (2)

[25]

POTSO YA 18: (MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO))**Selelekela**

Dipuo tsa dibapadi hong le diketso tsa bona ke tsona tse kgonang ho totobatsa botho./ semelo sa bona. Semelo ke botho ba seapadi./Semelo ke sebopeho se sa bonweng sa dibapadi. Semelo sa seapadi re ka se bona ka dipuo tsa sona kamoo se buang le batho kateng, ka diketso, sebopeho, moaparo, le theho ya mabitso.

Semelo sa Mohlouwa

Mohlouwa ke radikgwebo eo a sebeletswang ke basebetsi ba kang Tsietsi, Pheleu le Thapelo

- Ha a hlomphe metse ya batho ba bang. O bonahala ha a qobella Naledi hore a dumele ho kena dikamanong tsa lerato le yena.
- Ha a na kutlwelobohloko. Re bona ha tebela Tsietsi mosebetsing ntle le mabaka a sa utlwahaleng.
- Ha a na nnete. Ha a bolelle mosadi wa hae lebaka la nnete le entseng hore a tebele Tsietsi.
- Ha a tshepahale. O kene dikamanong tsa lerato le mosadi wa Tsietsi Naledi empa e le monna wa lelapa la hae.
- Ha a na ditlhong. O roma Pheleu sebare sa Tsietsi hore a shebe metsamao ya boTsietsi ka sepheo sa ho batla ho ba tebela.
- O leqhophe. Re bona ha a tebela Tsietsi mosebetsing ka hobane Naledi a hanne ho ratana le yena.
- Ha a hlomphe batho ba bomme. Ho utlwahala hore pele a hira batho ba bomme ba tlameha hore ba robale le yena pele ba ka fumana mosebetsi oo.
- Ha a tshware basebetsi ba hae hantle/ ha a ba kgotsofatse. Re bona ha basebetsi ba hwanta hore ba tle bafumane ho nyollelwa meputso.

Semelo sa Tsietsi

- Tsietsi ke monna wa Naledi ebang o sebeletsa Mohlouwa e le molebedi wa mabenkele a hae.
- O na le boikokobetso. Le ha mosadi a mo buisa hampe ha a tenehe ke boitshwaro boo.
- O lerato. Tsietsi o rata ba lelapa la hae, o etsa ka hohle ho leka ho ba kgotsofatsa le hoba maemo ha a dumele.
- O bonolo. O bua hantle le mofumahadi wa hae leha a mmuisa ka ho mo kgaruma.
- O a tshepahala. Le ha a se a bona hore Naledi o a mo sitelwa ha a mo etsisi.
- O hlolwa ke ho laola mosito wa hae. Re bona ha a bolaya batho ka sehloho.
- Ha a na kutlwelobohloko. O bolaile batho ba sa ameheng boitshwarong bo hlephileng ba Naledi le Mohlouwa.

POTSO YA 19: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**LEJWE LA KGOPIISO – T letshaba**

- 19.1 Tsietsi ✓ke yena ya shebaneng le kgohlano/ qaka e hlokang ho rarollwa. ✓ (2)
- 19.2 Ke ho senola semelo sa sebakadi. Ho hlahisa maikutlo a sebakadi. ✓✓ (2)
- 19.3 Ke kgohlano ya ka hare. ✓ Naledi o tshwenyehile ke metsi a kenang ka hare ho ntlo ya hae. ✓ (2)
- 19.4 Ke tikoloho ya makeisheneng/ metseng ya ditropong? Kgotsong ✓Mohlouwa o na le mabenkele ao ho sebakang batho ba motseng/ Makoloi a phetheselang ✓ (2)
- 19.5 Ke mohanyetsi/ molwantshi ✓ (1)
- 19.6 Ke metswalle ✓ (1)
- 19.7 Ke molemo wa hore Mohlouwa a ka kgutlisetsa monna wa hae Tsietsi mosebetsing ✓✓ (2)
- 19.8 Tsietsi o ne a dula mokhukung/ a hloka mosebetsi ho ka fepa ba lelapa la hae. ✓✓ (2)
- 19.9 Seipati o iketsa metswalle wa Naledi ka ho mo eletsa hore a ratane le Mohlouwa, empa ha ketsahalo eo e hlahella o sitwa ho mo tshetsa. Sena se bontsha hore o ne a iketsa motho eo e seng yena a patile botho ba hae. ✓✓ (2)
- 19.10 O entse hantle, ka hobane metswalle ya nnete ha e ke e jana direthe, maemong afe kapa afe a bophelo.
KAPA
Tjhe ha a etsa hantle, ho hlohlletsa diqabang ho tlisitse ditlamorao tse bosula. ✓✓ (2)
- 19.11 Mohlouwa o ne a batla ho swetsa Naledi ha e le moo a hanne ho ratana le yena. ✓ (1)
- 19.12 Sehlohlolo se hlahiswa ke ketsahalo ya hore Tsietsi a bolaye batho ka sehloho. ✓✓ (2)
- 19.13 Ka ho ratana le Mohlouwa eo e leng mohiri wa monna wa hae Tsietsi. ✓✓ (2)
- 19.14 Phethelo ya tshwantshiso ena e bontsha maikutlo a sithabetseng/ a kutlwelobohloko ✓Tsietsi o ile a qetella a bolaile bana ba hae ka sehloho ha mmoho le Mmabatho ba se na molato. ✓ (2)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80